

Про переосмислення ролі зброї у формуванні ідентичності та поведінці радикальних угруповань: делегування насильства в поезії Дарвеша Дюррані

В статті розглянуто поезію афганського поета Дарвеша Дюррані в якості культурного маркера соціальних трансформацій радикальних спільнот в кризовому суспільстві. Запропоновано короткий огляд соціокультурних практик, пов'язаних зі зброєю в регіональних спільнотах. Зроблено висновок щодо формування соціального запиту на примирення в істотно деградованому і деінституціалізованому суспільстві, яке перебуває під впливом потужних кризових трансформацій.

Для більшості народів Середнього Сходу зброя традиційно є невід'ємною складовою повсякденного життя¹, що вона виконує роль інструменту продовження волі суб'єкта в навколишній світ. Зброя стала частиною ідентичності місцевих народів, що віддзеркалилося в практиках її вироблення, оздоблення, розповсюдження та застосування².

Загалом прийнято вважати, що в складних ієрархічних спільнотах з питомо партикуляристськими цінностями декорована зброя є віддзеркаленням соціального рангу та способом закріплення соціального статусу її володаря³; крім того, прикрашання власної зброї є відлунням архаїчних магічних ритуалів її оживлення, і отже ототожнення себе через неї з надприродними потужними силами, що дають непереможність, силу і відвагу у бою.

Сьогодні наявність різноманітних видів зброї слугує маркером походження збройного угруповання⁴, його цінностей, цілей, і відповідно, це може бути використано для аналізу та прогнозування колективної насильницької поведінки⁵.

Водночас, притаманні окремим спільнотам усталені способи виготовлення, розповсюдження та використання зброї, складають сукупність соціокультурних практик, що вони мають віддзеркалення в культурі⁶.

Сукупність культурних артефактів, що відбивають ставлення членів локальних спільнот до зброї, може слугувати маркерами соціальних процесів та вказувати на напрямок соціальної еволюції таких спільнот⁷.

¹ Див., наприклад, Lindholm, C. (2008). *The Islamic middle east: tradition and change*. John Wiley & Sons.

² Як це описано, зокрема, в Owen, R. (2013). *State, power and politics in the making of the modern Middle East*. Routledge.

³ Наприклад, див., Ahmed, A. S. (2011). *Pukhtun economy and society: Traditional structure and economic development in a tribal society*. Routledge.

⁴ Див., наприклад, відповідний аналіз в Bhatia, M. V., & Sedra, M. (2008). *Afghanistan, Arms and Conflict: Armed groups, disarmament and security in a post-war society*. Routledge.

⁵ Mili, H., & Townsend, J. (2009). Tribal Dynamics of the Afghanistan and Pakistan Insurgencies. *CTC Sentinel* Vol 7 Issue, 8.

⁶ Наприклад, Johnson, T. H., DuPee, M., & Shaaker, W. (2017). *Taliban narratives: The use and power of stories in the Afghanistan conflict*. Oxford University Press.

⁷ Про еволюцію окремих спільнот див., наприклад, в Samples, C. A. (2008). *The evolution of the Taliban* (Doctoral dissertation, Monterey, California. Naval Postgraduate School).

Соціальні трансформації, особливо пов'язані з кризовими процесами, призводять до формування нових ідентичностей та зміни поведінки. Отже, вивчення маркерів, в тому числі культурних, трансформаційних процесів, стає важливим завданням кризової антропології.

Патруль Талібану в районі Бак в північній частині провінції Хост, березень 2021.

Одним з цікавих культурних маркерів соціальних трансформацій, пов'язаних з кризовими навантаженнями, можна вважати вірш «Воїни моєї священної землі» Дарवेशа Дюррані.

Професор Обайдулла Дарवेश Дюррані є одним з найвідоміших сучасних поетів пушту, який у літературному світі відомий як Дарवेश Дюррані. Його родина походить з південноафганської провінції Кандагар, зараз він мешкає в Кветті, Пакистан, де викладає англійську літературу. Він опублікував вісім поетичних збірок, більшість з яких отримала літературні нагороди. Традиційною аудиторією його творів є пуштунські племена, які співчують талібам та підтримують їхні загопи.

Вірш «Воїни моєї священної землі» був написаний Дюррані 6 грудня 2001, за кілька тижнів після вступу сил західної коаліції в Афганістан у відповідь на події 11 вересня. Формально, поетичне послання Дюррані полягає у заклику припинити насильство, визнавши, що війна є наслідком зовнішньої маніпуляції, за допомогою якої фізично недосяжні вороги розпалюють заворушення і наповнюють країну смертоносною зброєю.

При цьому, Дюррані застосовує традиційний прийом, характерний для всіх людських спільнот – персоналізацію зброї (див., наприклад, «*This is my rifle. There are many like it, but this one is mine. My rifle is my best friend. It is my life. I must master it, as I must master my life. Without me my rifle is useless. Without my rifle, I am useless...*»). Технічно, персоналізація зброї дозволяє делегувати насильство відокремленому від особи предмету, і таким чином зняти з себе частину відповідальності за насильство.

Втім, у Дюррані ситуація інвертована: зброя, ці неживі предмети (будучи агентами ворожої злої волі) крадуть людські дії, привласнюють частини тіла людей, фактично примушуючи людей використовувати себе, сіяти хаос, вбивати та калічити своїх братів, перекладаючи на них відповідальність за наслідки. В традиційному суспільстві, спотвореному складним тривалим конфліктом⁸, це виглядає як потужне послання.

О воїне моєї священної землі,
Зброя, що її ти несеш на своєму плечі
Не має ані очей, ані ніг.
Вона вкрала твої очі, щоб слідкувати за моїми рухами,
Вони вкрала твої ноги, щоб відстежити мене,
Щоб пробити діру в моїх грудях,
Щоб почути мій передсмертний крик твоїми вухами.

О воїне моєї священної землі
Ця рушниця, що лежить на твоєму плечі,
Це просто каліка, глухий і сліпий?
Що розтратив свої очі, вуха і ноги,
Та забрав твої органи на їхнє місце?

Ти можеш не знати багато про свою зброю -
Але я знаю, що наш спільний ворог
Будує свої плани в далекій землі.
Він хоче, щоб ми вбивали один одного,
Розбивати один одному обличчя з жорстокою силою,
Поки він недосяжний для нашого гніву.
Він хоче змішати нашу кров з ґрунтом
Поки його кров спокійно тече в його жилах.
Він хоче, щоб ми щоночі мерзли на фронті,
Поки він гріється у затишного вогнища.

⁸ Описаному в Tomsen, P. (2013). *The wars of Afghanistan: Messianic terrorism, tribal conflicts, and the failures of great powers*. Hachette UK.

Саме так наш ворог будує свої плани:
Залишаючи своє тіло вдома, немов сорочку,
Він приходить на нашу землю у вигляді зброї.

О воїне моєї священної землі,
Коли це чорне вороже безмежжя
Приходить на нашу землю у вигляді зброї,
То це не одиниці ворогів, але нечислимі орди,
Що перевищують кількість мешканців цієї землі,
І кожна рушниця блукає й стріляє невпинно,
В них немає кісток, що могли б поламатися,
В них немає шкіри, яка може обпектися,
В них немає жил, які можуть розірватися,
В них немає крові, яка може пролитися,
Всі кінцівки ворога вдома, в безпеці,
Бо замість своїх він позичає наші кінцівки.
Одна рушниця женеться за мною твоїми ногами,
Інша слідкує за тобою моїми очима,
Третя лежить на плечі сусідського хлопця -
Так само, як ця спочиває на твоєму плечі.
Усі кінцівки ворога залишилися вдома,
він прийшов сюди тільки ротом.
Плече твоє, але рот тут -
беззубий рот, який говорить кулями.
Але коли куля пронизує людину
Жертва не дивиться на беззубий рот,
Людина бачить твоє плече і твою руку, яка її вбиває,
Людина вважає ворогом тебе, а не рушницю,
Людина буде мститися тобі засвою кров.

О воїне моєї священної землі,

Рушниця, яку ти носиш на плечі -
Скільки крові через неї пролилося на нашій землі?
Але ніхто і ніколи не закликав зброю до відповідальності.
Ти один винен в цій крові,
І помста чекає на того,
Хто взяв до своїх рук зброю,
Інший спрямує з беззубого рота кулю в його серце своїми руками.

О, ти, хто жадає влади,
Одного дня ця куля розіб'є і твоє серце,
Ти прямуюєш до труни швидше, ніж до престолу -
Будь уважним і подумай ще раз
Перед тим, як ворог кине тебе в темну могилу.
Щоб врятувати себе від цієї сумної долі
Тобі варто знати, хто твій справжній ворог, який штовхає тебе до могили.
Я не ворог тобі, я твій брат, наш спільний ворог
Він лежить на наших плечах, мов каліка, глуха і сліпа.
Він чатує на мої кроки твоїми очима,
Він женеться вузькою стежиною твоїми ногами
Щоб пробити смертельну діру у моїх грудях,
Щоб почути мої передсмертні крики твоїми вухами.

Загалом, слід зауважити, що соціокультурні практики, що вони складаються у мілітарну культуру Середнього Сходу, є доволі різноманітними⁹. У своїй сукупності вони віддзеркалюють процеси конкуренції в урізноманітненому багатоагентному середовищі, поділеному на ієрархічні племінні структури¹⁰. Зокрема, ставлення до зброї як до джерела сакральної сили є доволі розповсюдженим феноменом¹¹. Безперечно, ця сакральна сила може бути і ворожою до людини, або призводити до негативних наслідків, в залежності від

⁹ Див., наприклад, Kamrava, M. (2000). Military professionalization and civil-military relations in the Middle East. *Political Science Quarterly*, 115(1), 67-92.

¹⁰ Як це описано, зокрема, в Gregg, G. S. (2005). *The Middle East: a cultural psychology*. Oxford University Press.

¹¹ Див., наприклад, легенду про Зульфїкар, викладену в Muhammad at-Tirmizi Abu Isa (884). *Jami` at-Tirmidhi. Book 21 The Book On Military Expeditions: Hadith 1561*

намірів конкретного користувача «магічної» зброї¹². Але те, що зброя може бути провідником ворожих намірів не вищих сил, а конкурента-ворога, причому не конкретний виріб, а зброя загалом – це цікавий і незвичний хід сюжету.

Сорокарічна війна призвела до глибокого розділення афганського суспільства за етнічними, релігійними і політичними ознаками, загострення міжгрупових суперечень, технологічного і економічного занепаду, швидкої і неконтрольованої урбанізації. За таких умов жодна реформа або ініціатива уряду, місцевої влади чи локальних спільнот не буде сприйнята як справедлива, бо рівень взаємної недовіри та взаємних образ, спричинених пам'яттю про пролиту кров, є занадто високим.

Притаманна сучасному афганському суспільству бідність, насиченість доступною зброєю, розірваність соціальних зв'язків та істотна деградація майже всіх соціальних та державних інститутів фактично роблять неможливими будь-які спроби примирення, бо єдиним способом захисту своїх прав і життя залишається самовідтворене насильство.

Втім, водночас зростає і соціальна втома від перманентного насильства. В локальних спільнотах, особливо урбанізованих, зростає розуміння своїх прав і свобод, в першу чергу, економічних. Це призводить до переформатування стосунків з владою та спілкування між локальними групами, тобто формування нових інструментів соціальних комунікацій. Радикальні рухи і угруповання, що на них перетворювалися в 1990-ті навіть політичні партії Афганістану, поступово еволюціонують, розвиваються і ускладнюються, набуваючи ознак політичних партій.

У суспільстві зростає, обумовлений соціальними, громадянськими і економічними факторами, запит на зміну внутрішньополітичних умов, в першу чергу, на примирення. Цей запит має здебільшого стихійний характер, бо те, що можуть запропонувати наявні афганські архаїчні, роз'єднані, деградовані, криміналізовані і корумповані політичні елітарні групи, не буде сприйняте суспільством в якості справедливого рішення.

Отже, в цьому культурному артефакті - вірші «Воїни моєї священної землі» - можна побачити культурні індикатори явища втоми від війни і насильства, зокрема, способи знайти шляхи примирення через перекладання відповідальності за тривале кровопролиття на зовнішні сили, наприклад, на зброю, як окремого агента, що притаманні істотно деградованому і деінституалізованому суспільству, яке перебуває під впливом потужних кризових трансформацій.

Посилання

1. Lindholm, C. (2008). *The Islamic middle east: tradition and change*. John Wiley & Sons.
2. Owen, R. (2013). *State, power and politics in the making of the modern Middle East*. Routledge.
3. Ahmed, A. S. (2011). *Pukhtun economy and society: Traditional structure and economic development in a tribal society*. Routledge.

¹² Див., наприклад, Kitab al-Bulhan, авторства Abd al-Hasan Al-Isfahani, огляд якої наведено в Carboni, S. (2013). The Book of Surprises (Kitab al-bulhan) of The Bodleian Library. *Persian Cultural Crossroads, The La Trobe Journal*, (91).

4. Bhatia, M. V., & Sedra, M. (2008). *Afghanistan, Arms and Conflict: Armed groups, disarmament and security in a post-war society*. Routledge.
5. Mili, H., & Townsend, J. (2009). Tribal Dynamics of the Afghanistan and Pakistan Insurgencies. *CTC Sentinel* Vol 7 Issue, 8.
6. Johnson, T. H., DuPee, M., & Shaaker, W. (2017). *Taliban narratives: The use and power of stories in the Afghanistan conflict*. Oxford University Press.
7. Samples, C. A. (2008). *The evolution of the Taliban* (Doctoral dissertation, Monterey, California. Naval Postgraduate School).
8. Tomsen, P. (2013). *The wars of Afghanistan: Messianic terrorism, tribal conflicts, and the failures of great powers*. Hachette UK.
9. Kamrava, M. (2000). Military professionalization and civil-military relations in the Middle East. *Political Science Quarterly*, 115(1), 67-92.
10. Gregg, G. S. (2005). *The Middle East: a cultural psychology*. Oxford University Press.
11. Muhammad at-Tirmizi Abu Isa (884). *Jami` at-Tirmidhi. Book 21 The Book On Military Expeditions*: Hadith 1561, Retrieved from <https://sunnah.com/tirmidhi/21>
12. Carboni, S. (2013). The Book of Surprises (Kitab al-Bulhan) of The Bodleian Library. *Persian Cultural Crossroads, The La Trobe Journal*, (91).

Yuriy V. Kostyuchenko, Olga Malysheva
Social Transformation Group, Kyiv, Ukraine, Yuriy.v.kostyuchenko@gmail.com

On rethinking the role of weapons in shaping the identity and behavior of radical groups: Delegating violence in Darwesh Durrani's poetry

***Abstract:** The paper considers the poetry of the Afghan poet Darwesh Durrani as cultural markers of social transformations of radical communities in a crisis society. A brief overview of sociocultural practices related to weapons in regional communities is offered. It is concluded that the formation of a social demand for peace in a significantly degraded and deinstitutionalized society under the influence of powerful crisis transformations is detected.*

Keywords: arms, conflict, sociocultural practices, poetry, cultural markers, identity, behavior, social transformation, peace process